

NEUSKLAĐENOST TRŽIŠTA RADA I STUDIJSKIH PROGRAMA U
OBRAZOVNOM SISTEMU REPUBLIKE SRBIJERanko Bojanić¹, Bratislav Radumilo², Ljubomir Milašinović³, Tamara Bojanić⁴^{1,2,3,4}Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija¹bojanic@uns.ac.rs, ²bratislavr@uns.ac.rs, ³ljubomir@uns.ac.rs, ⁴tamarabojanic@gmail.com

Kratak sadržaj: Neusklađenost sistema obrazovanja i tržišta rada najbolje se manifestuje kroz nepodudarnost ponude rada i tražnje za radom, što je u pozitivnoj korelaciji sa dugoročnom nezaposlenošću u Republici Srbiji. Pored dugoročne nezaposlenosti, tržište rada u Republici Srbiji karakterišu: neiskorišćenost ljudskog potencijala - niska stopa aktivnosti (u Srbiji je stopa neaktivnosti 44,5%), visoka stopa nezaposlenosti mladih (25,3%), dispariteti u regionalnoj nezaposlenosti, problem unutrašnje migracije radne snage, itd.

Sistem formalnog obrazovanja nema sluha za potrebe tržišta. Primat kvantiteta nad kvalitetom doprinio je ubrzanom rastu broja diplomaca, što za posledicu ima rast broja nezaposlenih visokoškolaca. Model celoživotnog učenja je potreba savremenog tržišta rada, ali on još uvek nije zaživeo u punoj meri u Republici Srbiji. Kolika je njegova važnost najbolje se vidi u promenama struktura privrede u poslednjih nekoliko godina gde je od dominantnog učešća privrede, preko industrijalizacije, danas ekspanzija uslužnog sektora. U Republici Srbiji beleži se veliki rast zaposlenih u kompanijama koje se bave informacionim tehnologijama. Da li ovaj trend prate i studijski programi koji se izučavaju na univerzitetima i fakultetima u Republici Srbiji?

Ključne reči: Studijski programi, tržište rada, neusklađenost, nezaposlenost, stopa neaktivnosti

THE INCOMPATIBILITY OF THE LABOR MARKET AND STUDY
PROGRAMMES OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC
OF SERBIA

Abstract: The incompatibility of the education and labor market system is manifested through inconsistency of labor supply and job offers, which is in a positive correlation with the long-term unemployment in the Republic of Serbia. In addition to long-term unemployment, the labor market in the Republic of Serbia is characterized by: inefficiency of human potential - low activity rate (in Serbia the rate of inactivity is 44.5%), high unemployment rate of young people (25.3%), disparities in regional unemployment, internal migration problem, etc.

The formal education system inadequately perceives the needs of the labor market. Moreover, the emphasis is put on the quantity not on the quality which results in increasing number of unemployed graduates.

Although it is still not developed in the Republic of Serbia, the lifelong learning model is highly needed on the modern labor market. The importance of this model is best seen through the changes in the structure of the economy in the last few years, especially through the expansion of the service sector. In the Republic of Serbia, there is a significant increase in the number of employees in the information technology companies. The question is whether this trend is followed by the study programs that are being taught at the universities and faculties in the Republic of Serbia.

Key Words: study programmes, labor market, incompatibility, unemployment, inactivity rate

1. UVOD

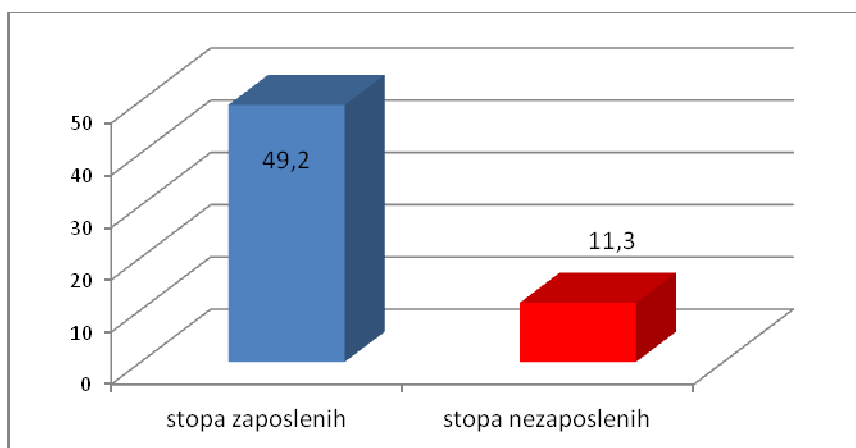
Neusklađenost sistema obrazovanja i tržišta rada je ozbiljna pretnja po privredni rast i razvoj Republike Srbije. Na tržištu rada u našoj zemlji postoji poremećaj u nepodudarnosti ponude rada i tražnje za radom. Još uvek je mnogo nezaposlenih koji su završili neki od fakulteta koji se bave društvenim naukama a u isto vreme je nedovoljan broj IT stručnjaka. Ovaj poremećaj dovodi do toga da se privreda suočava sa problemom neefikasnog korišćenja ljudskog potencijala kao najvrednijeg resursa. Ovome problemu se nije pridavala velika pažnja ne samo u našoj zemlji nego i u regionu kao i u pojedinim evropskim zemljama. Međutim, svetska ekonomska kriza je dovela do toga da je ovaj poremećaj postao predmet analiza kako državnih institucija tako i privrednika. U ovim analizama uočene su karakteristike neusklađenosti a to su:

- Nivo znanja je manji ili veći od onoga koje zahteva radno mesto
- Nivo obrazovanja je odgovarajući ali ne i oblast obrazovanja, odnosno zaposleni su ljudi koji su obrazovani ali ne za te poslove
- Zaposleni imaju veće nivoe kvalifikacije nego što to zahteva posao koji obavljaju
- Zaposleni imaju niži nivoe kvalifikacije nego što to zahteva posao koji obavljaju
- Zaposleni na radnom mestu gde rade ne mogu da iskažu sve svoje veštine i sposobnosti kojima raspolažu a koje su stekli u svom obrazovanju

- Nepostojanje adekvatnih veština i sposobnosti kod zaposlenih
- Zastarelo znanje – ne radi se na celoživotnom učenju

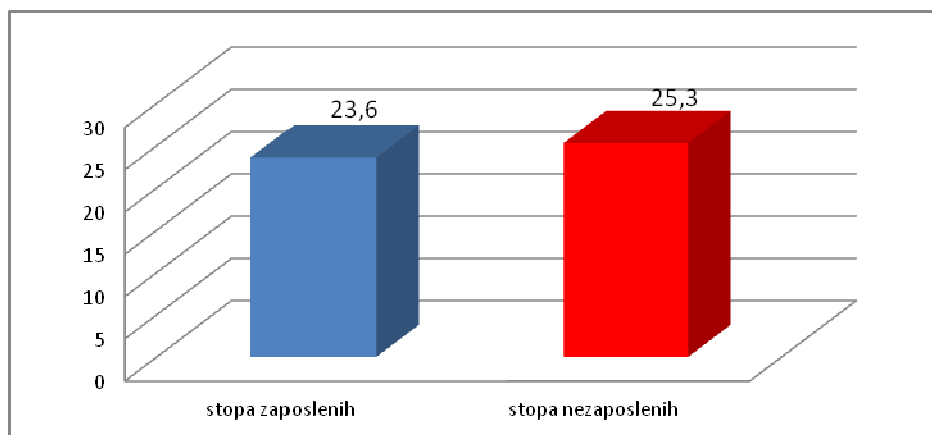
2. ANALIZA TRŽIŠTA RADA U REPUBLICI SRBIJI

Sve su ovo problemi sa kojima se suočava privreda Republike Srbije, a pored njih je i veliki broj nezaposlenih kao i veliki broj sposobnog a neaktivnog stanovništva. U Republici Srbiji je u III kvartalu 2018. godine od ukupnog broja stanovnika 5.951.200, bilo zaposleno 2.929.300, dok je 371.800 bilo nezaposlenih. Kada se govori u procentima u Republici Srbije je zaposleno 49,2%, a nezaposleno 11,3% stanovništva.

Slika 1. Procenat zaposlenog i nezaposlenog stanovništva u R. Srbiji

Od ove stope nezaposlenih čak 44.5% stanovnika je naktivno odnosno nije uopšte u potrazi za poslom. Nezaposlenost u Republici Srbiji je smanjena za 1.7% u odnosu na isti kvartal prošle godine. Jedan od problema je i velika stopa nezaposlenog mladog stanovništva. U Republici Srbiji je zaposleno 23.6% stanovnika u uzrastu od 15 do 24 godine odnosno 25.3% je nezaposleno. Svi ovi podaci koji su preuzeti od Republičkog zavoda za statistiku su bez Kosova i Metohije jer ne postoje podaci za ovaj region Srbije.

Slika 2. Procenat zaposlenog i nezaposlenog stanovništva starosti od 15 do 24 gosine, u R. Srbiji

Postoje dispariteti u regionalnoj nezaposlenosti tako da je u beogradskom regionu zaposleno 730.300, Vojvodini 781.000, u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji 841.900 a u Južnoj i Istočnoj Srbiji 576.100 stanovnika. Kada se analizira broj stanovnika i broj zaposlenih vidimo da postoje značajni dispariteti u regionalnoj nezaposlenosti. Treba naglasiti da se u poslednje vreme taj disparitet smanjuje, odnosno da su otvorena mnoga preduzeća u svim delovima Srbije pri čemu se vodilo računa o manje razvijenim regionima.

Do zapošljavanja je prvenstveno dolazilo u pravnim licima (53.568) – privrednim društvima, preduzećima, zadrugama, ustanovama i drugim organizacijama, i to u kategoriji zaposlenih u radnom odnosu. Teritorijalno, rast zaposlenosti je dominantno skoncentrisan u Beogradskom regionu i regionu Vojvodine. Sektori delatnosti u kojima je zaposlenje pronašao najveći broj lica su prerađivačka industrija (26.023), administrativne i pomoćne

uslužne delatnosti (14.671), usluge smeštaja i hrane (6.256) i trgovina na veliko i malo i popravka motornih vozila (6.039). U navedenom periodu, broj zaposlenih u javnom sektoru je smanjen za 6.166.

Na osnovi ovih analiza i predhodnih karakteristika možemo izvući neke od zaključaka neusaglašenosti.

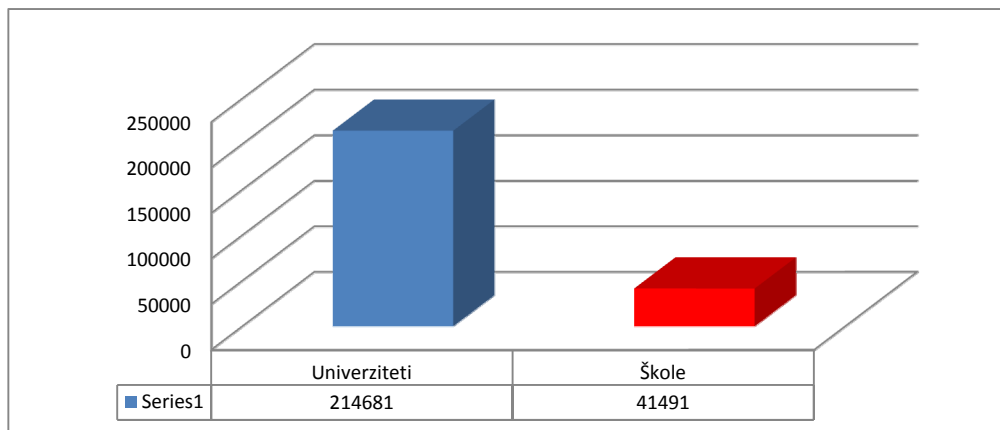
- Troškovi traženja posla kako za nezaposlenog tako i preduzeća su veliki a u isto vreme je radno mesto nepopunjeno. Zbog toga poslodavci često zapošljavaju radnike koji imaju veće ili manje obrazovanje, veštine i sposobnosti nego što se to zahteva. A u isto vreme radnici će prihvatiti nižu zaradu i neadekvatno radno mesto njihovim veštinama koje poseduju samo da bi se zaposlili. Dugoročno posmatrano, ukoliko radnik ne uspe da pronađe posao u skladu sa svojim kvalifikacijama i obrazovanjem, njegovo ulaganje u proces edukacije postaće „propala“ investicija
- Veliki procenat neaktivnog stanovništva koji ili nema obrazovanje ili je ono neadekvatno, odnosno ne postoji potreba za njim na tržištu rada, a koji nisu spremni da se prekvalifikuju ili dodatno obrazuju i usavršavaju.
- Neadekvatna radna snaga će onemogućiti rast i ekspanziju preduzeća u kojoj je zaposlena i ugroziti njegov životni ciklus.

Ovaj problem neusaglašenosti nivoa obrazovanja i radnog mesta zabeležen je i u Evropi tako da smo došli do podatka da 33% radnika u Evropi ima veći stepen obrazovanja nego što je zahtevani, najniži procenat je u Holandiji 15%, dok u nekim zemljama je čak oko 80% (79% u Estoniji).

3. SISTEM OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI

Sistem obrazovanja u Republici Srbiji, tokom procesa tranzicije, pretrpeo je brojne reforme u svim segmentima. Danas je na nivou visokog obrazovanja aktivno 8 državnih i 10 privatnih univerziteta. Pored ovih univerziteta visokim obrazovanjem se bave i visoke škole strukovnih studija kao i visoke škole akademskih studija. Ove škole su organizovane po novom Zakonu u Akademije strukovnih studija.

Broj studenta koji su upisani u prvu godinu studija u školskoj 2017/18. godini u Republici Srbiji je, na sve nivoe studija 256.172 studenta. Na državnim i privatnim univerzitetima ukupno je upisan 214.681 student, od toga 86,8% studenata upisano je na državnim, a 13,2% studenata na privatnim fakultetima. Na visokim državnim i privatnim školama upisao se 41.491 student, od toga 89,8% na državnim visokim školama, a 10,2% studenata na privatnim. Prema načinu finansiranja studija, 41% studenata su upisani na budžet, a 59% studenata na samofinansiranje.

Slika 3. Broj upisanih studenata na svim nivoima i svim godinama studija u Republici Srbiji

Kada se analizira broj ukupno upisanih studenata u školskoj 2017/18., na svim godinama studija upisano je 256.172 studenta, od čega 104.909 na teret budžeta a 151.263 kao samofinansirajući studenti. Pored ukupnog broja upisanih studenata analizirali smo i strukturu upisanih studenata po područjima obrazovanja gde smo došli do podatka da u području obrazovanja studira 15.218, umetnosti i humanističkih nauka 26.912, poslovanja, administracije i prava 43.912, društvenih nauka 29.650, informatike i komunikacionih tehnologija 20.908, prirodnih nauka, matematike i statistike 17.408, inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva 45.957, poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i veterinarstva 8.688, zdravstvene i socijalne zaštite 27.903 i usluga 19.616 studenata (podela obrazovnih područja je rađena na osnovu podataka RZS).

Na osnovi analize vidimo da je i dalje veliki broj studenata koji su upisani na društvene, ekonomske i humanističke nauke, za kojima postoji sve manja potreba. Primetan je porast broja studenata koji upisuju informatiku i komunikacione tehnologije.

4. NEUSKLAĐENOST TRŽIŠTA RADA I SISTEM OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI

Prvo ćemo prikazati poziciju Republike Srbije na svetskoj rang listi, sa stanovišta kvaliteta obrazovanja i efikasnosti tržišta rada, koja se može sagledati analizom Indeksa globalne konkurentnosti koji svake godine objavljuje Svetski ekonomski forum. Kada je u pitanju kategorizacija visokog obrazovanja i obuke zaposlenih, Srbija je u izveštaju za 2017. godinu dobila ocenu 4,6 za kvalitet obrazovanja što je na listi svrstava na 59. mesto. Od zemalja u okruženju najbolje je ocenjena Slovenija, a bolji rezultat od nas ima i Crna Gora i Hrvatska.

Koji je najveći problem neusaglašenosti tržišta rada i studijskih programa koji se izvode na univerzitetima u Srbiji? Sve do skoro u Srbiji nije bio usvojen Okvir Nacionalnih kvalifikacija koji bi bio usklađen sa Evropskim okvirima tako da se i dan danas u konkursima pojavljuju uslovi koji se odnose na obrazovanje koji su važili pre uvođenja Bolonjskog procesa. Mnoga nova zvanja koja studenti stiču nisu prepoznata na tržištu rada. Fakulteti akredituju i raspisuju konkurs za upis studenta na studijske programe za koje vlada malo ili nikakvo zanimanje. Problem je u tome što država i dalje finasira upis studenta na ta obrazovna područja i to u broju znatno većem nego što je potreba privrede. Prvenstveno se misli na studente ekonomije, prava i drugih društvenih zanimanja.

Uočen je i problem specijalističkih akademskih studija, malo je fakulteta u Republici Srbiji koji imaju akreditovane studijske programe na ovom nivou studija. Analizom akreditovanih studijskih programa specijalističkih akademskih studija došlo se do podatka da 18 fakulteta (39 programa) u državnom i 10 fakulteta (11 programa) u privatnom vlasništvu imaju akreditovane studijske programe na ovom nivou studija. Analizom upisa u školsku 2017/18. godinu na univerzitetima u Beogradu i Novom Sadu, prikazan je broj mesta koji su predviđeni na ovim studija. Univerzitet u Novom Sadu je raspisao konkurs za upis 221 studenta, a Univerzitet u Beogradu za upis 318 studenata na specijalističke akademske studije. Znamo da postoji potražnja za ovim kadrovima prvenstveno na visokim strukovnim školama međutim malo je akreditovanih mesta a pored toga i mali broj studenata upisuje ove studije.

Analizom tržišta rada i obrazovnog sistema uočavamo određene strukturne slabosti i pretnje za dinamični privredni razvoj, kao što su: neusklađenost obrazovne strukture i potreba poslodavca, neusklađenost ponude i tražnje kako u pogledu strukture zanimanja tako još više i u broju izvršilaca i neusklađenost u smislu kvaliteta profesionalne osposobljenosti lica koja završavaju redovno obrazovanje i aktuelnih tehnoloških zahteva i uslova rada u proizvodnji i uslugama. Preporuke za smanjenje neusaglašenosti između obrazovnog sistema i tržišta rada su: sprovesti detaljna istraživanja i kontinuiranu analizu nepodudarnosti ponude i potražnje; povećati kontinuirano ulaganje države u obrazovanje da bi se dostigao prosek EU; promovisati celoživotno učenje; unaprediti postojeće i uvesti nove studijske programe za kojima postoji potreba na tržištu; unaprediti praktičnu nastavu na svim nivoima obrazovanja; kontinuirano raditi na stvaranju znanja visoke upotrebne vrednosti; dizajnirati studijske programe u skladu sa potrebama tržišta rada na srednji i dugi rok; unaprediti saradnju i komunikaciju između visokoobrazovnih institucija i Unije poslodavaca; razviti program celoživotnog učenja na svim ustanovama; uvesti i akreditovati kratke kurseve; raditi na mobilnosti studenta.

5. ZAKLJUČAK

Analizom problema neusklađenosti sistema obrazovanja i tržišta rada, koji se manifestuju kroz neefikasno korišćenje najvažnijeg resursa u ekonomiji, pad produktivnosti, smanjenje rentabilnosti poslovanja i nižu stopu privrednog rasta, od neprocenjive važnosti je koordiniranje svih nadležnih institucija i subjekata sa ciljem ublažavanja ovog poremećaja u privredi. Pored Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstva za rad, zapošljavanje i boračka i socijalna pitanja, Unije poslodavaca, Privredne komore i univerziteta, potrebno je i aktivnije učešće Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta koji bi više radili na akreditaciji celoživotnog učenja prvenstveno akreditacijom kratkih kurseva i akreditaciju programa obuke. Na ovaj način bi prekvalifikovali kadrove koji su završili fakultete za koje postoji manje interesovanje na tržištu rada a podigao bi se nivo upotrebno znanja. Potrebno je da država donese Strategiju obrazovanja na osnovu potrebe tržišta rada za kvalitetnim i upotrebljivim stručnjacima, takođe država bi trebalo da usvoji novi način finansiranja fakulteta gde bi se broj mesta za studente koji studiraju na teret države određivao na osnovu potrebe tržišta, a ne kao do sada gde država finansira studente za kojima postoji malo interesovanje poslodavaca.

6. LITERATURA

- [1] *Zakon o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 88/2017.
- [2] Statistički godišnjak Republike Srbije 2018. RZS, Beograd 2018.
- [3] Statistički godišnjak Republike Srbije 2017. RZS, Beograd 2017.
- [4] Bojanić, R., Kovačević, I.; *Značaj specijalističkih akademskih studija*, XXIV Skup TRENDOVI RAZVOJA: "DIGITALIZACIJA VISOKOG OBRAZOVANJA", Kopaonik, 21. - 23. 02. 2018.
- [5] *Vodič kroz akreditovane visokoškolske ustanove i studijske programe u R. Srbiji*, KAPK, Beograd, 2017.